

הלוחמים בשחיתות (א)

שמחה ב. ורנר

המאבק בשחיתות חוצה את הקווים שבין הממסד הציבורי לבין הממסד הוולונטרי. בישראל פועלות שלוש עמותות וולונטריות אשר חרטו על דיגלן מאבק נגד שחיתות בחברה הישראלית, בעד מינהל תקין של מערכותיה ובעד שיפור איכות השלטון וטוהר המידות של נושאי התפקידים בה. שלוש העמותות הן: עוגן- עמותה לעקירת השחיתות במגזר העסקי והציבורי בישראל, אמיתי- העמותה למינהל תקין ולטוהר המידות, והתנועה למען איכות השלטון בישראל.

בגליון זה של "ניהול" ובשני הגליונות הבאים אסקור כל אחת משלוש עמותות אלו ובסיום הסקירות אנסה להגיע להכללות השוואתיות ביחס למספר שאלות: האם עמותות אלה הן קבוצות אינטרס אשר בצד מטרותיהן הציבוריות הרחבות והמוצהרות, הן גם בעלות אינטרסים של חבריהן או מנהיגיהן, מהן דרכי ההשפעה ומידת ההשפעה של העמותות על עיצוב המדיניות הציבורית והחקיקה הציבורית, מה מקורות המימון של העמותה ומידת התמיכה הציבורית ממנה הן נהנות, ומה תרומתן בפועל לשיפור ההיגיינה הציבורית בישראל.

עוגן הוקמה ב'89 - ונרשמה כעמותה בלתי מפלגתית וללא מטרות רווח. מייסדיה היו חושפי שחיתות שעלו לכותרות בסוף שנות ה-80 - ובראשם מיה קוך, שחשפה מעשי שחיתות בתנובה, משה פרידלר, שחשף מעשי שחיתות בקו-אופ, ושמחה שנקר אשר חשף אי סדרים בבנק לאומי ואחר-כך במועצה המקומית רמת-השרון. על המייסדים הראשונים נמנים גם מתריעים נוספים, בהם יוסי ברנע, נעמה שחורי, יאיר שולביץ, דן קלדבסקי ויוהנה פרדיס. המכנה המשותף של אנשים אלה היה תגובת הנקם של הארגונים בהם עבדו, תחילתה באיומים והכפשות וסופה כמעט תמיד בפיטורין. אין פלא, ששתי המטרות הראשונות שהציבו מייסדי עמותת עוגן היו "לסייע בתמיכה, בהדרכה, בהגנה ובכל דרך נאותה למי שחשפו מעשים או מחדלים הפוגעים בטוהר המידות ובאחריות חברתית, ו"ליזום ולעורר חקיקה המיועדת להגן על חושפי שחיתות ועל המתנגדים לשחיתות ולפגיעה באושיות החברה."

שתי מטרות נוספות הן:

לשפר נורמות של מוסר, טוהר מידות וסדרי מינהל תקינים במגזר הציבורי והעסקי בישראל. ליזום ולעודד חקיקה המיועדת להגן על חושפי שחיתות ועל המתנגדים לשחיתות.

העמותה מקיימת פעילויות בשתי רמות. במישור האישי פעולותיה הן:

תמיכה בחושפי שחיתות. ייעוץ משפטי ראשוני ללא תשלום למתריעים. יידוע חושפי שחיתות על זכויותיהם בעניין הגשת התלונה לגורמים השונים. עזרה ביצירת קשר עם חברי כנסת וועדות הכנסת, עם העיתונות, הרדיו והטלוויזיה. פניות למבקר המדינה ונציב תלונות בציבור, נציב שירות המדינה וגורמים אחרים.

העמותה דיווחה ב'96 - על אלפי פניות שהגיעו אליה במהלך שנות קיומה, העוברות תהליך של מיון, בדיקה וסינון. מתוכן טופלו כ.450 -

במישור הציבורי פועלת העמותה בתחומים הבאים:

ניסוח הצעות חוק וגיבוש לובי לקידומן בכנסת. השתתפות בדיונים בוועדות הכנסת וקיום קשרים שוטפים עם התקשורת בנושאים הנוגעים לחשיפת שחיתות. הגשת עתירות לבית המשפט הגבוה לצדק, במטרה ליצור תקדימים משפטיים לטובת חושפי שחיתות.

העמותה רשמה הישג נאה בקידום החקיקה כאשר ב-97.2.11 אושר בכנסת חוק ההגנה על העובדים- חשיפת עבירות ופגיעה בטוהר המידות או במינהל התקין, שנכתב עבור העמותה בידי שופט בית המשפט העליון בדימוס חיים כהן, והוגש למליאה בידי חברי הכנסת יוסי כץ וחגי מרום. לפי החוק, לראשונה בישראל רשאי בית הדין האזורי לעבודה לדון בעניינו של עובד של גוף ציבורי או ארגון שאינו ציבורי, המעסיק יותר מ-25 עובדים, שהתלונן על פגיעה בטוהר המידות או במינהל תקין: ביה"ד הוסמך לפסוק פיצויים אם נפגע בגין תלונתו, או להורות להחזירו לעבודה.

עד כה נשמרה סמכות זו למבקר המדינה (באמצעות תיקון לחוק מבקר המדינה מ'81 - ביחס לעובדים בגופים ציבוריים, אך בפועל מידת השימוש בסמכות זו היתה קטנה ביותר.

שתי הצעות חוק נוספות זוכות לתמיכה ועידוד של העמותה. האחת, הצעת חוק לעידוד טוהר המידות בשירות הציבורי (תיקון) (תעודת הוקרה), התשנ"ז'96 - של ח"כ רן כהן. מטרת החוק לאפשר ליו"ר הכנסת להעניק תעודת הוקרה לעובדים אשר חשפו שחיתויות במקום עבודתם. עד כה נשמרה סמכות זו בידי נשיא המדינה (תיקון לחוק נשיא המדינה מ'92 - גם כאן היתה מידת השימוש בסמכות זו מועטה והנישא עזר וייצמן אף הביע את הסתייגותו מהסמכות שניתנה לנשיא, להעניק תעודות הוקרה על התרעה, שהתפרשה בעיניו כהלשנה.

ההצעה השנייה היא "הצעת חוק העונשין (תיקון) (התנכלות בעובד ציבור) התשנ"ד'94 - לפי הצעת חוק זו, שהוגשה בידי ח"כ אופיר פינס-פז, יוכנס תיקון לחוק העונשין מ'77 - שיאסור התנכלות שמטרתה לפגוע ב"תנאי עבודה" ("פיטורין, העברה מתפקיד או פגיעה אחרת בפרנסה או בקידום) של עובד ציבור שהתלונן על מעשה שחיתות.

כמו כן פועלת העמותה לתיקון חוקת ההסתדרות באמצעות סעיפים שימנעו התנכלות לעובד ההסתדרות על רקע תלונה על פגיעה בטוהר המידות.

בדומה לעמותות וולונטריות אחרות גם עוגן זקוקה לתמיכה ציבורית. לצורך קידום הליכי חקיקה למתן הגנה ציבורית על מתריעים הסתייעה העמותה במספר ניכר של חברי כנסת, בהם דוד ליבאי בתוקף היותו שר המשפטים, יוסי כץ בהיותו יו"ר הוועדה לעבודה ולרווחה, חגי מרום ששימש כיו"ר ועדת החוץ והביטחון, אוריאל לין, דוד מגן, מקסים לוי, רן כהן, עמיר פרץ, אופיר פינס-פז, דדי צוקר, אלכס גולדפרב ויצחק לוי.

כמו כן זוכה העמותה לתמיכה מאישי ציבור אחרים, בהם השופט בדימוס חיים כהן, ומארגונים ציבוריים כמו האגודה לזכויות האזרח. העמותה מסתייעת בתרומות ובתמיכות של ארגונים ועמותות אחרים בהם הקרן החדשה לישראל, קרן העזבונות של המדינה באמצעות משרד המשפטים, ארגון שתי"ל לייעוץ ארגוני, עמותת ידידי אנוש, וכלי תקשורת בהם העיר, מקומון רמת-גן גבעתיים, ערוצי זהב ועוד.